

Arif Müfid Mansel (1905-1975)

Arif Müfid Mansel

Türkiye'nin ilk "Eski Çağ Tarihçisi" ve "Arkeoloğu" olan Arif Müfid Mansel 15 Eylül 1905 (Hicri takvime göre 15 Recep 1323) tarihinde İstanbul Sultanahmet'teki bir konakta dünyaya gelmiştir. Sadrazam **Tevfik Paşa**'nın kızı olan Fatma Zehra'nın oğludur. Nüfus cüzdanında geçen adı Mehmet Abdülbaki Arif, baba adı ise Mehmet Müfid'tir. 1935'de **Soyadı Kanunu**'yla "Mansel" soy ismini almıştır. Evin tek oğlu olan Mansel, ailesi tarafından dil ve müzik eğitimi verilerek, özel yetiştirilmeye çalışılmış, İstanbul Alman Mektebi'nde başladığı eğitimini, 1925 yılında Fransız St. Benoît Lisesi'nde "*Baccalaureat*" diploması alarak tamamlamıştır. Mansel daha çocukken okul sıralarında mükemmel Fransızca ve Almancası ile dikkat çekmiştir. Almanya'da beş yıllık üniversite öğrenimi süresince Latince ve Yunancayı, bu dillerin yanında da İngilizceyi öğrenmiştir. Mansel tüm bu özellikleri ve ileriki yaşantısında icra ettiği mesleği ile akademik hayatı çerçevesinde uluslararası boyutlarda birinci sınıf ilim adamı, örnek bir hoca, değerli bir arkeolog ve müzeci, geniş kültürlü bir aydın ve müstesna niteliklere sahip, Osmanlı centilmenliği içerisinde yaşamış mümtaz bir şahsiyet olarak tanınmaktadır. Dahası öğrencilerinin ifadesiyle, "*örneği XIX. yüzyıl Avrupa'sında görülebilen, aristokrasi mensubu, çok yönlü olduğu kadar mükemmel de bir bilim adamı*"dır.

Bilindiği üzere, Anadolu'nun en büyük hazinelerinden birinin tarihsel mirası olduğu gerçeği, **Mustafa Kemal Atatürk** tarafından en çok önemsenen konular arasında olmuş, Cumhuriyetin daha ilk yıllarında bu konu ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu uğurda, Cumhuriyetin amaçladığı gelişmenin temellerini atacak, toplumun entelektüel sınıfını oluşturacak olan gençlerin eğitime büyük önem verilmiş, gençler arkeolojinin de içerisinde bulunduğu pek çok alanda uzmanlaşmaları için Avrupa'ya eğitime gönderilmiştir. Arif Müfid Mansel de 1925 yılında, aslında mühendis olmak istemesine rağmen, aile dostları Halil Edhem Eldem'in önerisiyle Almanya'ya gitmiş, Berlin Üniversitesi'nde "Klasik Arkeoloji" dalında eğitime başlamıştır. Henüz 24 yaşında iken Profesör Ferdinand Noack danışmanlığında, Roma Dönemi çift katlı yapılarını konu alan "*Stockwerkbau der Griechen und Römer*" (Antik Yunan ve Roma Çok Katlı Yapıları) adlı tezle "Doktor" unvanını almıştır.

Arif Müfid Mansel, 1930 yılında doktorasını tamamlayıp yurda dönmüş ve İstanbul Arkeoloji Müzesi kadrosunda 1931 yılına kadar Müzeler Umum Müdürü **Halil Edhem**'in ve 1946 yılına kadar da onun ardından müdür olan Aziz Ogan'ın yardımcısı olarak görev yapmıştır. 1932 yılında doktora çalışması, İstanbul Arkeoloji Enstitüsü'nün *Istanbul*

Forschungen dizisinde yayımlanmıştır. Bu süre içerisinde askerlik görevini “Piyade Yedek Subayı” olarak yapan Mansel, 1 Mayıs 1935 tarihinde “teğmen” rütbesiyle terhis olmuş ve müzedeki görevine geri dönmüştür. O sıralar “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” adlı eserin uzmanlara başvurularak yeniden yazdırılması süreci doğrultusunda Mustafa Kemal Atatürk tarafından Dolmabahçe’ye çağrılarak eserin dördüncü bölümü olan, Orta Şark’ın B paragrafını yani *İran*’ı yazması istenmiştir. Yine 1935’de, *Türk Tarihinin Ana Hatları*’nın *Ege Medeniyeti* bölümüyle ilgili malzeme toplamak üzere, Türk Tarih Kurumu tarafından Yunanistan’a inceleme yapmaya gönderilmiştir. Mansel, Atatürk’ün kurduğu **Türk Tarih Kurumu**nda 1936’dan itibaren görev almış ve 1938’den itibaren Kurumun etkin bir üyesi olmuştur. Bunun yanı sıra *Belleten*’de çok sayıda makale yayımlamıştır. 1936 yılında Atatürk’ün isteği üzerine, Türk Tarih Kurumu tarafından bu defa Trakya Bölgesi’nde kazılar yürütmekle görevlendirilmiştir. Hatta 1938 yılı sonbaharında, Vize’deki kazıdan ortaya çıkarılan buluntulardan bir kısmı, Atatürk’ün isteği üzerine, hasta yatmakta olduğu Dolmabahçe Sarayı’na götürülerek kendisine gösterilmiştir.

Arif Müfid Mansel İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdür Yardımcısı olduğu yıllarda henüz bir arkeoloji kürsüsü kurulmamış olan İstanbul Üniversitesi’nde “Eski Çağ Tarihi” dersleri de vermiştir. Burada kendisine, 1936 yılı Müze Müdür Muavinliği uhdesinde kalmak üzere İlk Çağ Tarihi “doçentlik” unvanı verilmiştir. 8 Temmuz 1942 tarihli ve 18329 sayılı Kararname’ye göre de, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Enstitüsü’nde arkeoloji dersleri okutmasına karar kılınmıştır. Mansel, 9 Şubat 1943 tarihinde ise girmiş olduğu *Habilitasyon* sınavını başarıyla vermiş, “*Kubbeli Mezarlar*” isimli tezi profesörler C. Emin Bosch, Mükrimin Halil Yınanç ve A. Hamit Ongunsu’dan oluşan jüri tarafından “*bu eser her fakülteye şeref verecek mahiyettedir*” cümlesiyle değerlendirilmiştir. Sınavın ardından Arkeoloji Enstitüsü Direktörü ve Arkeoloji Profesörü Helmuth Th. Bossert, 20 Aralık 1943 tarihinde Dekanlığa yazdığı ilgili bir yazıyla Doç. Dr. Arif Müfid Mansel’in profesörlüğe yükseltilmesini teklif etmiştir. Bunun üzerine Mansel, 1944’te “profesör” unvanını almış, 1946 da ise İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki görevinden ayrılarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi “Klasik Arkeoloji Bölümü” nü kurmuştur.

Türkiye’de ilk klasik arkeoloji alan çalışmalarını başlatan Arif Müfid Mansel’dir. Atatürk’ün isteği ve yakın ilgisi, hatta o vakitler Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Prof. Dr. **Afet İnan**’ın da desteği ile Yalova ve özellikle Trakya yöresinde Lüleburgaz, Kırklareli ve Vize Tümülüslerinde yaptığı kazıları, klasik arkeoloji alanında Türkiye’de gerçekleştirilmiş ilk yöntemli ve sistemli alan çalışmalarıdır. Buradaki kazı çalışmalarının, dönemin Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü** tarafından, 08/08/1939 tarih ve 11744 sayılı teklif ile o yıl içerisinde de yine Mansel tarafından devam ettirilmesine karar verilmiştir. Arif Müfid Mansel Türk Tarih Kurumu adına otuz yıla yakın bir süre ile yürüttüğü Side ve Perge kazılarıyla da Türkiye’nin en başarılı klasik çağlar arkeoloğu olmuştur. Bu çalışmalarının ilk sonuçlarını ise 1947 yılında “*Ege ve Yunan Tarihi*” adıyla kitaplaştırmıştır. 1951 yılında İstanbul Üniversitesi Senatosu tarafından Dekanlığa seçilmiş, aynı yıl Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna üye olarak katılmıştır. 1954’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulunca dekanlığa seçilmiş ve aynı yıl yakın dostlarından Prof. Dr. Macit Gökberk’in ardından yeni görevine başlamıştır. O dönemler İstanbul Üniversitesi Rektörü olan Prof. Dr. Fahir Yeniçağ, Mansel’in Antalya’daki çalışmalarını daha iyi sürdürebilmesi için burada bir Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu (Merkezi) kurulması gerekliliği üzerinde durmuş ve yıl içerisinde, “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu” faaliyete geçmiştir. Mansel ise Maarif Vekili’nin 28 Ocak 1955 tarihli yazısı ile yönetmeliği onaylanan bu İstasyona Fakülte kurulunca müdür olarak seçilmiştir. Dekanlığı sırasında Edebiyat Fakültesi’nde ilk kez ordinaryüslük teklifini veren Mansel’in, komisyonunca hazırlanan raporu kabul edilmiş, 18.06.1958 tarihli ve 30583 sayılı, **Celal Bayar**, Adnan Menderes, Celal Yardımcı imzalı müşterek üçlü karar ile

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Kürsüsü "ordinaryüs profesörlüğü"ne terfi onaylanmıştır.

Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel, öğrencilerinin nazarında çok otoriter ancak bir o kadar da saygın bir kişiliktir. Öğrencilerine hitap ederken daima "Efendim, Bay ... Bayan ... ya da Hanım, Monsieur, Siz Madame" tarzı sözcükler kullandığı ifade edilmektedir. Seminerleri verimli olmakla birlikte dışarıdan katılıma da açıktır. Bazen derslerini İstanbul Müzesi Kütüphanesi'nde vermiştir. Tüm çalışmalarının ve ününün ne kadar geniş bir alana yayıldığı hakkında en güzel örnek kuşkusuz aldığı görevlerdir. Türk Tarih Kurumu asli üyesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun üyesi, 1954-56'da ise başkanıdır. İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin asli üyesi, Yurtdışında ise Alman Arkeoloji Enstitüsü, Avusturya Arkeoloji Enstitüsü ve Sofya Bilimler Akademisi üyesidir. Ayrıca Uluslararası Bizans Tetkikleri Cemiyeti'nin de ikinci başkanlığına seçilmiştir.

Mansel'in; 21 adet basılı kitabı, 152 adet makalesi, 31 adet eleştirisi ve Fransızca olan "Bizans İmparatorluğu Tarihi" (1943) adlı çevirisi vardır. Yayınları, onuruna bir armağan niteliğinde hazırlanmış olan üç ciltlik "Mansel'e Armağan" (1974, TTK) adlı eserde tam künye halinde verilmiştir. Mansel'in arkeolojik çalışmalar arasında antik mimari, lahitler ve kazılarla ilgili olanları birinci sırada yer alır. Yayımlanan doktora tezinde (Stockwerkbau der Griechen und Römer) mimarlık ile ilgili bir konuyu ele almış, çok katlılık sorununu Minos'tan geç antik çağa kadar mevcut antik kaynaklarda irdeleyerek mimari, fikir ve teknik açıdan incelemiştir. Daha sonra bir başka mimari sorunla ilgilenen Mansel, "Trakya-Kırlareli Kubbeli Mezarları ve Sahte Kubbe ve Kemer Problemi" (1943) adlı kitabında bölgede yaptığı kazılarındaki gözlemlerine dayanarak MÖ XVI. yüzyılda ortaya çıkan Miken kubbeli mezarlardan başlayıp bunun Makedonya, Trakya, Güney Rusya, Etrurya ve Anadolu'da olan yayılışını incelemiştir. Ayrıca çalışmasında her bölgede yapısal olarak ortaya çıkan değişiklikleri saptayarak, bu tip mezarların köken sorununa cevap aramıştır. Çok büyük bir başarıyla yönettiği kazıların raporları ve haberleri dışında İlk Çağ Tarihi'ne ait birçok eseri basılmıştır. "İran'ın Tarih ve Arkeolojisi" (1934) adlı kitabı bu konudaki ilk denemesidir. Bunun ardından "Mısır ve Ege Tarihi" (1938), "Trakya'nın Kültür ve Tarihi" (1938), "İlk Çağ Tarihi" (1942), "Eski Doğu ve Ege Tarihi'nin Ana Hatları" (1945), "Ege ve Yunan Tarihi" (1947, 1963, 1971) adlı çalışmaları öğrenciler için ders kitabı niteliğindedir. 1948 basımlı "Türkiye'nin Arkeoloji, Epigrafi ve Tarihi Coğrafyası için Bibliyografya" adlı eseri ise bibliyografik çalışmalar konusunda öncü, araştırmacılar için ilk başvuru kaynağı özelliği göstermektedir.

Batılı dünya görüşüne sahip Arif Müfid Mansel'in, özel yaşantısındaki tercihi ise daha çok alaturka gelenektir. Aynı zamanda iyi de bir koleksiyoner olan Mansel, hiç evlenmemiş ancak Side kazıları esnasında öğrencilerinden Mükerrrem Usman (o vakitler Haseki Hastahanesi tabiplerinden Dr. Hüseyin Usman'ın kızı) ile kısa bir süre nişanlı kalmıştı. Böbreklerinden ötürü bir takım sağlık sorunları olmasına rağmen yaz sıcaklığında yorucu ve yıpratıcı yerlerde çalışacak kadar gayretli bir bilim adamıydı. Özel tutkusu olan siesta yapmayı asla ihmal etmez, daima dinlenmeye vakit ayırırdı.

En son 1973 yılında, X. Uluslararası Klâsik Arkeoloji Kongresi'nin başkanlığını yapmış ve ölmeden önce 18 Türk ve 64 yabancı meslektaş tarafından kendisine sunulan üç ciltlik "Mansel Armağanı" adlı eseri görme mutluluğuna erişmiştir. Bir cumartesi günü (18.01.1975) öğle yemeğinden sonra yine siesta için uzandığı şezlongunda hayata gözlerini kapayan Mansel, muhtemelen bir kalp krizi sonucu aramızdan ayrılmıştır.

Hatice Tuğba AKDOĞAR AKBULUT

KAYNAKÇA

ABBASOĞLU, Haluk, "Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel", **Anadolu Araştırmaları**, C 0, S 16, Ocak 2011, s.1-8. Şuradan:

(<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuanadolu/issue/1154/13490>) (22.03.2021).

AKURGAL, Ekrem, "Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel", **BELLETEM**, Nisan 1975, C XXXIX, S 154, s.309-311.

AKURGAL, Ekrem, **Bir Arkeoloğun Anıları: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Tarihinden Birkaç Yaprak**, 3. Basım, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2004.

ALKIM, U. Bahadır, "Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'in Yayınları", **Mansel'e Armağan/ Melanges Mansel I**, Dizi VII-S 60, Ankara 1974, s. XX-XXXIV.

ANABOLU, Mükerrrem, "Hocaların Hocası Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel", **Anadolu Araştırmaları**, C 17, S 1, Aralık 2010, s.165-171.

Şuradan: (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuanadolu/issue/1152/13479>) (22.03.2021).

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), "Kararlar Daire Başkanlığı", 30.18.1.2/88.80.9.

BCA, "Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı", 30.11.1.0/271.19.11.

BCA, "Kararlar Daire Başkanlığı", 30.18.1.2/99.61.16.

EGELİ, Gönül, "Mansel, Arif Müfid", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2**, C 2, İstanbul 2008, s.998-999.

GÜLEN, Tuğba "Cumhuriyet ile Birlikte Anadolu'ya Işık Tutanlar; Arif Müfid Mansel, Ekrem Akurgal, Halet Çambel ve Sedat Alp", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** C 9, S 2, Aralık 2016, s.1015-1028.

Şuradan: (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsosbil/issue/26695/280828>) (22.03.2021).

Mansel'e Armağan/Melanges Mansel I-II-III, TTK Yayınları, Dizi VII-S 60, Ankara 1974.

"Mansel, Arif Müfid", Oya Köymen ve Diğerleri (Editörler), **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, C 7, İstanbul 1983, s.3736-3737.

TULUNAY, Elif, "Ord. Prof. Arif Müfid Mansel Hocamızı Anarken", **Anadolu Araştırmaları**, C 0, S 16, Ocak 2011, s.553-556.

Şuradan: (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuanadolu/issue/1154/13516>) (22.03.2021).

Metinde kullanılan Fotoğraf için bkz. "Arif Müfid Mansel- Biyografya"
<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.biyografya.com%2Fbiyografi%2F16713&psig=AOvVaw0XOH3eRs90fjUQJwuSRmTR&ust=1617364574429000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0QjhqFwoTCPDGgtr-3O8CFQAAAAAdAAAAABAD> (01.04.2021).

05/08/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/arif-mufid-mansel-1905-1975/?pdf=3945> adresinden erişilmiştir